

“The school Year”
Assessing and promoting resilience in vulnerable children
Bridid Daniel and Sally Wassell

СТРАТЕГИИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

Въведение

Извън обсега на подобни книги е да дават подробни напътствия относно интервенциите. По самата си същност, всякакъв вид практическа дейност, която цели да подпомага резилианса, трябва да бъде специално изготвена за всяко дете или младеж поотделно и да е съобразена с неговите\ нейните конкретни обстоятелства. Вместо това са изговени основни принципи, които да подпомагат планирането на самата интервенция, и всеки един от тях е подкрепен с примери за възможни стратегии за интервенция. Практикуващите специалисти са насърчавани да бъдат възможно най- изобретателни при изготвянето на тези стратегии, за да обслужат най- пълноценно индивидуалните изисквания на пациента в конкретния случай.

Поддържане на баланс

Може да се окаже трудно понякога да се реши дали да се гради върху вече съществуващи силни черти или вниманието да се насочи към подсилване на тези, които не са толкова силни. Предложени са пет стратегии за интервенция (Мастен 1994):

- намаляване на уязвимостта и риска
- намаляване броя на стресиращите и натрупващите се фактори
- увеличаване на възможностите
- засилване на защитните процеси
- подсилване на отделни аспекти от резилианса (подобряване на един има благоприятно действие върху останалите)

Препоръчваме на практикуващите специалисти да се стремят към поддържането на баланса между тези различни подходи. Практиката в момента най- често се характеризира с намаляване на риска и по този начин се налага съсредоточаване на повече внимание към намирането на силни черти и граденето върху тях. Където е възможно, силната черта в една област се използва за досилване на други по- слабо развити области. Например, ако детето е силно привързано към някой по- далечен член на семейството (Сигурна основа=силно), но не взема участие в никакви дейности и хобита (Таланти и интереси=слабо), личността, към която е привързано детето, трябва да го насърчава да участва в различни видове дейности. По същия начин, ако едно дете има добър приятел (Приятелство=силно), но изпуска доста училище (Образование=слабо), трябва да се вземе предвид включване на приятеля, за да се окуражи детето да посещава по- често училище, като например започнат да пътуват заедно до там.

Цялостен подход

Дете, демонстриращо резилианс, е това, което би казало (Гротберг, 1997):

АЗ ИМАМ

АЗ СЪМ

АЗ МОГА

Например, то може да каже “Аз имам хора, които ме обичат и които ми помагат”, “Аз съм приятна личност и уважавам себе си и другите около мен”, както и “Мога сам да намеря решение на проблемите си и мога да се контролирам”. Трите категории могат свободно да бъдат свързани с трите основни градивни елемента на сигурна основа, самочувствие и собствена производителност. Целта на интервенцията е да развие всички области, така че детето да може да направи подобно позитивно изказване за себе си:

АЗ ИМАМ: това може да бъде подсилено след работа върху Сигурната Основа и Приятелството

АЗ СЪМ: това може да бъде подсилено чрез Позитивни Ценности и Социална Компетентност

АЗ МОГА: това може да бъде подсилено чрез Образование и Таланти и Интереси

Екологичен подход

Както многократно е подчертавано досега в книгата, при интервенции трябва да се взема предвид всяко екологично ниво. Следващите предложения за взимане на практически мерки са групирани, доколкото е възможно, във всяко екологично ниво, въпреки че може да има известно припокриване.

С различни средства или мрежови подход

Най-накрая, от огромно значение е социалният работник да не се стреми да работи върху отделните области самостоятелно.

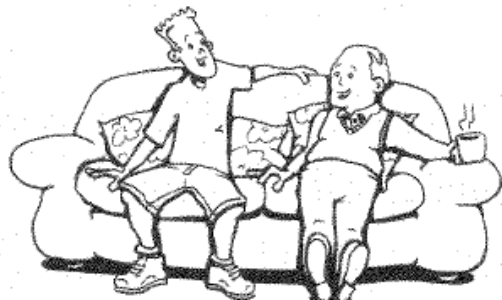
Всеки професионалист, който се занимава с детето и семейството, трябва да се включва във всякакъв вид дискусии относно подсилването на резилианса и трябва да има всеобщо съгласие относно кои са приоритетите и какъв ще е подходът. Например, социалният работник, който живее при детето, може да поеме главната роля при работата върху таланти и интереси, но преподавателите в училището трябва също да бъдат информирани какви точно са тези таланти и интереси, за да могат и те от своя страна да ги подсилват.

Цялостната система от семейство и приятели на детето трябва да се взема предвид при нужда от помощ за подсилване на резилианса. Например, някоя баба или дядо може да разполагат с необходимото време да помагат с

домашните или някой родител на приятел може да включи детето при организирането на екскурзии, ако бъде подпомогнат финансово.

Предложения за практически действия

Сигурна основа

Тази област от резилианса служи като отправна точка за преднамерени стратегии относно основни практики за грижи за детето. Много често тези стратегии са простички и прилагани с постоянство и упоритост могат да подсилят усещането за сигурност и принадлежност на детето. Те могат да се прилагат и като начин за

подобряване на вече съществуващи взаимоотношения или при подпомагане създаването на нови такива. Въпреки че е от огромно значение детето да бъде привързано към човекът, който основно се занимава с него, това не трябва да отнема от вниманието, отделяно за създаването на връзки с други важни за детето хора от обкръжението му. Подобряването на тези взаимоотношения най-вероятно ще подсили и положителния напредък в развитието и възстановяването от настъпилото нещастие. За целта трябва да проучим:

- моментното усещане за сигурна основа у детето и
- съществуващите сигурни позиции в семейното обкръжение, които могат да бъдат използвани, както и
- съществуващите такива в общността и професионалните възможности.

Един полезен пример, описан по-горе, определя детето, показващо резилианс, като такова, което може да направи положителни изказвания за всяка от трите теми (Гротберг 1997):

АЗ ИМАМ

АЗ СЪМ

АЗ МОГА

Тези три перспективи се свързват с интервенциите за осигуряване на надеждна основа при изграждане чувство за сигурност и предчувствие у детето. Засилването на чувството у детето, че има взаимоотношения със значими хора, които са на негово разположение, и че расте в подкрепяща го среда, е от огромно значение при изграждането на елементите от неговото обкръжение, отнасящи се до подсилване чувството му за сигурност. Подобни интервенции отразяват функциите на едни сигурни или „достатъчно добри” взаимоотношения, които намаляват тревогите и засилват желанието за нови

открития и знания у детето във всеки от етапите му на развитие. Те също са много важни и при работа с деца в училищна възраст, които най-вероятно са изгубили сигурната си основа и които никога не са имали необходимите сигурност и грижи възрастни. Много деца в този си етап на развитие започват да отразяват обстоятелствата около тях, дори и не гласно, като тяхното поведение често бива подсилено от това отражение. Например, „отведоха ме на друго място, тъй като съм непослушен\а или възрастните трудно се справят с мен”.

Всеки от елементите на обкръжението на детето може да послужи като уверение за него\нея, че той\тя имат на разположение цяла мрежа за сигурност, като например предаването на идеи от типа:

„Аз имам предсказуеми възрастни, на които мога да разчитам и които могат винаги да ми помогнат.”

„Аз имам практика, на която мога да разчитам.”

Втората полезна идея е да се фокусира върху изграждането на чувство за силна самоличност, което се изразява с фразата „аз съм”. Привързването към човек, който цени детето заради неговите или нейните вътрешни качества, улеснява развитието на добро самочувствие, което представлява възможността да кажеш „аз съм човек, достоен за любов и внимание”.

Социалните работници трябва да правят старателни опити за изграждането на среда за незабавни грижи за детето, за да направят възможно за него или нея да постигнат макар и в минимална степен важни за тях цели. Това може да е от огромно значение, например, при деца, които нямат никакво чувство за инициатива и чиято представа за самите себе си е толкова слабо развита, че не знаят какво им харесва и на какво са способни. Известно е, че усещането, че си постигнал нещо, е важна част от самочувствието и че неговото постигане се улеснява при наличието на одобрение във всичките елементи от сигурната основа.

И на последно място, може да се премине от идеята за „аз имам”, що се отнася до основната сигурност, към „аз мога” относно постиженията. С други думи, дете, което в общи линии се чувства в безопасност, е по-вероятно да се почувства достатъчно уверено в себе си, за да започне нещо ново и да изучи обкръжаващата го среда в търсене на нови умения, като по-нататък обедини тези положителни изживявания в една уверена самоличност. За постигането на тази цел е необходимо детето да започне да възприема опитът, успехите, възможностите и уменията за решаване на проблеми като част от самия него\нея, не просто като въпрос на късмет или конкретни обстоятелства. Това от своя страна дава още възможност за установяване и подсилване чувството за превъзходство и автономност у всяко дете. Това е много тясно свързано с представата за собствена производителност у детето, което ако е уверено в тази си способност, е много по-вероятно да почувства „аз мога да направя нещо, за да се справя с проблемите и трудностите, с които се изпречват на пътя ми”.

Без значение дали детето си е възрастни или се грижат за него в някоя местна институция за изграждането на подходящ план за интервенция могат да помогнат следните въпроси:

1. Какво се е случило с детето ?
2. Какви послания е получавало детето досега при различни житейски

ситуации, взаимоотношения и обстоятелства ?

3. Какво поведение наблюдаваме, особено по- често повтарящо се ?
4. Какво ни подсказва този тип поведение ?
5. Какво послание искаме да предадем на детето ?
6. Как можем да постигнем това:
 - a) чрез програмата за грижи за детето
 - b) чрез всякакъв вид директен подход към детето ?

Това от своя страна поставя основите за реакция в зависимост от проблемите с поведението. В много случаи е полезно да се разделят интервенциите според:

- програмата за необходимите грижи или самата обстановка, които трябва да бъдат изградени за детето
- начините, по които може да се подсили позитивното поведение за изграждане на резилианса
- поясненията, които трябва да бъдат дадени на детето, и подходът към тях

Целта е да не се набляга на самите проблеми, а да се фокусира върху позитивните силни страни на детето.

Оказване на помощ на детето, за да се чувства сигурно

1. Интервенциите трябва да бъдат изградени в зависимост от стила на привързване на детето и трябва да се има предвид, че е се изисква много постоянство. Например, дете, което избягва всякакъв вид контакти (избягващ привързаност модел), има нужда от хора около себе си, които не го насилват да се сближава много, но винаги са на разположение, когато то има нужда. Дете, което показва голяма нужда от човека, който се грижи за него, и едновременно с това гневна съпротива (двойствен модел на привързаност), има нужда от социален работник, който е достатъчно твърд и търпелив, за да издържат на постоянното искане и отхвърляне: той трябва да помогне на детето да превъзмогне желанието си да отхвърля близостта. Дете, чиито отговори са объркани (дезориентиран модел на привързаност), се нуждае от гледачи, които могат да понесат двусмислени реакции и на които може да се разчита, що се отнася до държанието им към детето. От друга страна, дете, което изпитва постоянна нужда от присъствието на своя гледач (неспокоен модел на привързаност), трябва да усеща увереност в реакциите му, които да са възможно най- предсказуеми, като само от време на време се насърчават кратки раздяли един от друг.
2. Децата в училищна възраст особено много обичат размяната на шеги с възрастни, което може да предизвика чувството на сближеност и сигурност в отзивите на възрастните (Дън 1993). За някои родители може да е от полза да са имали възможността да се забавляват с детето си, например при пътувания.

3. Всякакъв вид дейност, която подсилва чувството за споделено забавление е от огромно значение, тъй като някои деца не са изпитвали особено удоволствие от игри и други занимания и не са си прекарвали приятно до този момент. Всеки тип игри, дори и най-обикновените като игри с вода, моделиране с глина и други, могат да създадат възможност за това.
4. С подобряването на взаимоотношенията на децата, те би трябвало да започнат да разграничават познатите от непознатите възрастни. Ако не е така всички възрастни, които влизат в контакт с детето, трябва да бъдат посъветвани да спазват определен тип на държание, като например ако детето е прекалено приятелски настроено към социалния работник при първата им среща, той може да каже: „Мисля, че трябва да попитаме майка ти/ баща ти/ настойника ти дали има нещо против да си говориш с мен- отиди да питаш“. При среща с нови хора, родителят или настойникът може да каже нещо като: „Сега, все още не познаваме добре ХХ, но ако се заговорим малко може да го опознаем по- добре“ и т.н. Трябва да се внимава да се предпазва детето от безскрупулни възрастни.
5. Родителят или настойникът трябва да се възползва от всяка възможност не само да реагира когато детето показва, че има нужда, и да го подкрепя когато той или тя са под напрежение, но и да търси връзка с детето за подтикване към нови позитивни изживявания (Фахлберг 1991). Не помага особено много просто да се изчаква детето да каже какво го притеснява, тъй като това е трудно за някои деца. От жизнено важно значение е родителят или настойникът да поемат инициативата да предпазят детето от прекомерните негативни ефекти на различните обстоятелства.
6. Когато се опитваме да разберем различните предположения на детето защо той или тя не са си вкъщи, защо някой важен за тях си е тръгнал или причините за някое друго негативно събитие от живота им, трябва да се помогне на родителя или настойника да повлияе върху поведението на детето, както и какво точно казва. Начинания, които насърчават коментирането на различни решения и събития от живота с детето, могат да се окажат изключително полезни за предотвратяването на трудности по-нататък. През годините в училище децата могат да проявяват по-голямо разбиране към събитията от живота, но в същото време да са склонни към самокритика и грешни убеждения. Леки за четене книга за чувства, които включват истории за деца, преодолявали някакъв вид трудности, например развод, и са се сблъскали със силни чувства в самите себе си, могат да вдъхнат увереност у детето.
7. Много деца изследват чрез своите игри и рисунки различни събития, които са ги притеснили по някакъв начин или за които се чувстват объркани. Възможността детето да води играта може да предизвика у него или нея да започне да разказва какво го/я безпокои или обърква и да помогне на възрастния да започне да разбира какво мисли той или тя за преходни събития от неговия/нейния живот.
8. Всякакъв начин, по който възрастният може да накара детето да започне да харесва своята индивидуалност, е много вероятно да бъде полезен. Например, много простички занимания като очертаване формите на

тялото на детето върху хартия и оцветяването им в любимите му цветове, може да създаде възможност за него/ нея да започне да харесва собствените си качества.

9. Значимостта на физическите грижи е ясна не само за набавянето на храна, но и за да се помогне на детето да полага присъщите за възрастта му/ ѝ грижи за себе си. През годините в училище децата трябва да станат по- независими, но все още може да оценяват някой да направи нещо за тях от време на време.
10. Също от огромно значение е и осигуряването на медицински грижи за специфични нужди и състояния, които са били пренебрегвани досега, което изпраща позитивни послания на детето и създава възможност за физическа близост.

Осигуряване на сигурна основа за детето

1. Изграждането на здравословни взаимоотношения е като цяло най- същественото начинание, което чрез работа с родителя и детето поотделно или чрез директно въздействие върху връзката помежду им може да повлияе благоприятно на чувството за сигурност на детето.
2. Ключов елемент за сигурната основа на едно дете е предсказуемостта на грижите, полагани за него/ нея. Спокойният и внимателен подход може да вдъхне увереност, както и усещането, че той/ тя може постоянно да разчита на хората, важни за него/ нея, което вдъхва чувство за принадлежност. За децата е важно да се направи баланс между, от една страна, поставянето на известни ограничения и предсказуемостта на неговите/ нейните грижи и, от друга, окуражаване за поемане на инициативата и изследване на обкръжаващата го/ я среда. Отделете време, за да обсъдите с родителя или настойника различните практики за грижи за детето. Например, може да се отдели по- специално внимание на осигуряването на приятна атмосфера по време на ядене, тъй като в някои семейства това може да са били неприятни моменти за детето. През училищните години сутрините могат да са особено объркващи, най- вече ако детето е неспособно да се приготвя за училище. Преглеждайки сутришната програма подробно, могат да се установят ключовите моменти.
3. За много деца, които са несигурни в себе си, които са били отделени от някой важен за тях възрастен и особено за тези, чието развитие е било забавено, включването на преживявания за изследване на сетивата може да има силно терапевтично действие. Сетивните изживявания са начинът, по който децата усещат света, и игрови моменти, като например, използвайки тесто, бои, вода, музика могат да вдъхнат увереност на детето. Това са полезни методи за успокояване на особено неспокойни деца, като по този начин да започнем да ги учим как сами да се успокояват, което от своя страна е безценна характеристика при по-нататъшното им развитие.

4. Проявяването на интерес към дейностите на детето, окуражаването му да взема инициативата в игрите и развиването на неговата/ нейната самостоятелност, също ще допринесе за изграждането на неговото/ нейното самочувствие.
5. Дете, което изпитва трудности с отделението, трябва да изгради доверие към настойника си, което може да се постигне при оставяне на детето за кратки периоди само с вече познат възрастен. В тази възраст децата имат нужда от обяснения и уверения относно разделянето. С увеличаването на доверието от страна на детето може да се увеличи и продължителността на разделите. Детето не трябва да се „мами“, като настойникът му изчезне без обяснение.
6. Всякакъв вид игри, измислени от възрастен, на когото детето има доверие, могат да му/ ѝ помогнат да предвиди трудно събитие. Разиграването му с всякакъв вид обекти може да помогне да детето да се подготви за предстоящи стресиращи моменти. Например, за детето, на което му предстои влизане в болница, може да е много полезно да се предвидят различни ситуации, които могат да възникнат там, по време на играта, за да може той/ тя да се почувства по-уверен/ а в себе си. Окуражавайки детето да си вземе някой любим предмет от вкъщи и уверявайки го, че важни за него/ нея възрастни ще са негово/ нейно разположение през цялото време, ще го/ я предпази от чувството на безпомощност и безпокойство. Това може също така и да създаде възможност за изразяване на чувства от страна на детето, които да бъдат оправдани и подкрепени от възрастния.
7. Провеждането на специални ритуали за всяко дете на Коледа и други религиозни празници, на рождения му/ ѝ ден, както и при отпразнуване на значими постижения или събития, може да изгради силна връзка на доверие между детето и важен за него/ нея възрастен.
8. Незаменими подходи за подобряване състоянието на детето са поемането на инициативата и въздействането върху възрастните, за да научат повече за стадия на развитие и мерките, които могат да предприемат за засилване чувството на сигурност на детето. Например, използването на сигурни и предвидими практики често бива пренебрегвано от родители, които от своя страна имат недостатъчен опит при отглеждането на деца. Работата в екип в такива случаи може да им помогне да разберат какви са нуждите на детето. Комбинирането на интервенции, които окуражават директната и позитивна работа със самото дете чрез добре структурирани игри, и коментирането им с други родители, най-вероятно ще е много по-ефективно от използването на която и да е от двете тактики поотделно. При работата в групи се набляга върху ролята, която родителите оказват върху поведението на децата се.
9. Дори и най-малките намеци към детето, че родителят има време и място за него/ нея и че той/ тя е специален/ а и неповторим/ а по свой начин, говори за положително отношение от тяхна страна. Прекарването на предварително предвидено време на детето със загрижен възрастен, който от своя страна го хвали, окуражава и подкрепя, е от жизнено значение, например, редовното разказване на приказки и участието във специални занимания, които са от значение за конкретното дете.

10. Без значение какво е обкръжението на детето, той или тя имат нужда от контакти с важни от хора от неговото/ нейното минало и настояще: да придобие представата, че „има възрастни, на които мога да разчитам по всяко време”. Ако детето е било разделено с хора, към които е било привързано, контактите с него/ нея трябва да са целенасочени, за да удовлетворят неговите/ нейните нужди. Важно е и да се консултира семейството *как* да се подготви и контролира самото контактуване. За много родители е трудно да са в неправилната обстановка при контактуване с тяхното дете, затова трябва внимателно да се подбират мястото, времето и същността на самата среща за постигане на най-добър за детето ефект. Активното взимане на разрешение от родителите е от ключово значение, дори и да отнема повече време, тъй като може да консолидира усещането за сигурност както в настоящата, така и в бъдещата среда на отглеждане на детето, ако то знае, че родителите му взимат предвид неговото/ нейното мнение.
11. Правете снимки на важните ви преживявания заедно. Те създават чувство за продължителност у детето и му припомнят за важни за него/ нея хора и събития. Снимки, касетки, рисунки и видеоклипове могат да помогнат на децата да запазят съществените спомени за живота и да им напомнят за техния произход и чувство за принадлежност към тяхното общество.
12. Повече работа може да е необходима с родители, които са скарани или разделени, отколкото със самите деца що се отнася до установяване правото на детето да контактува с важен човек, който е напуснал негово/ нейното обкръжение.

Използване на по-широк набор от налични ресурси като мрежа на привързаност

1. Приятни екскурзии с възрастен, на когото детето има доверие, могат да разширят неговия мироглед, като му/ ѝ дава възможност да изследва околната среда и го/ я стимулира повече.
2. При планирането на грижите и контактите на детето трябва да се обърне специално внимание на желанията и чувствата на детето, за да се потисне усещането за безсилие и самообвинение. Отделяйте време, когато е възможно, за да обсъдите с детето *кой* е важен за него/ нея, за да остане възможността за поддържане и изграждане наново на значими връзки, въпреки евентуалните раздели.
3. Възможно е при изготвянето на плана за полаганите за детето грижи да се пренебрегне важен за него/ нея човек или да се омаловажи неговото значение. Може да се предположи, че майката на детето е от по-голямо значение, като се пренебрегне баба, дядо или баща, които са всъщност по-важни. Недейте да предполагате кой какво може да предложи на детето.
4. Преценете силата и същността на връзките с братята и сестрите и ги

оценете във връзка с възстановителната работа и грижи. Например, при брат и сестра, противоречията между които са били начин за справяне с трудните условия в семейството или чиито роли в семейството не са били правилно разпределени, трябва да се обърне специално внимание на изграждането на съпричастност помежду им. Например, по-големият брат или сестра, който напълно е поел грижите за по-малкия като резултат от лошите грижи, полагани за всичките деца, може да бъде освободен/а от тези си задължения. Тук целите са:

- a) възнаграждение за „необходимата полезност”, като междуременно
 - b) се насърчава по-голямото дете да се откаже от ролята си на гледач, която пречи на собственото му/ ѝ здравословно развитие, както и
 - c) се окуражава по-голямото дете да се занимава с типични за възрастта му дейности и по-малкото да се научи да се отстоява като личност.
5. Наличието на достъпни ресурси, които да подкрепят родители на деца от общността, са важни източници на помощ, особено за изолирани и уязвими родители. Трябва да се обърне внимание на моментните лични възможности на родителите при създаването на планове за оказване на подкрепа. Например, когато родителите се чувстват потиснати, създаването на нови социални контакти може да е трудно за тях, затова изграждането на точно определени и ясни методи за подкрепа може да помогне за намаляването на емоционалния натиск върху тях (Гомсън 1995).
6. Уверете се, че родителите разполагат с необходимите им финансови и материални ресурси за родителските грижи. Това означава да се уверите, че са подадени нужните заявления за дължимите помощи, че отделът, отговарящ за къщата, я поддържа добре, че имат на разположение предложения за трениране и работа и т.н.
7. Намирането на място за постоянно жителство на детето, особено ако досегашното положение не е много сигурно или ако детето вече е преживяло преместване, е от огромно значение за изграждането на усещането за сигурна основа у самото него. При децата, които биват отделяни от семействата си, е най-добре да се потърси някой значим за тях член от семейство, различен от майка, баща, баба или дядо. Например, дори и за деца, произлизащи от семейства, в които тормозът е ендемичен, много често се намира макар и по-далечен роднина, който е преживял тези трудности и който може да изиграе ролята на положителен пример за подражание на детето. С улесняването на контактите на детето с някоя важна за него личност се подпринася за усещането за продължителност у детето, като по този начин се засилва и чувството му за сигурна основа.